

URSZULA KOZAKOWSKA-ZAUCHA
MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE

ERAZM BARĄCZ – CZŁOWIEK I KOLEKCJA¹

Abstrakt: W artykule przedstawiona została sylwetka biograficzna Erazma Barącza, potomka znanego rodu Ormian polskich ze Lwowa, jednego z najwybitniejszych kolekcjonerów ormiańskich w Polsce, darczyńcy Muzeum Narodowego w Krakowie. Autorka charakteryzuje jego kolekcję, okoliczności darowizny i informuje o jej losach, w tym o stratach poniesionych wskutek rabunku niemieckiego w Krakowie w czasie drugiej wojny światowej.

Słowa kluczowe: Erazm Barącz, Muzeum Narodowe w Krakowie, kolekcjonerstwo

Erazm Jakub Barącz pochodził z ormiańskiej rodziny, która do Lwowa przeprowadziła się z Mohylowa Podolskiego². Urodził się we Lwowie 31 maja 1859 roku³ jako trzecie z sześciorga dzieci w rodzinie Jakuba Jana Barącza, urzędnika lwowskiej Dyrekcji Skarbowej, i Teresy z Truchlińskich⁴. Miał czterech braci,

¹ Artykuł powstał w ramach realizacji projektu badawczego Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, nr 11H 20 0304 88, pod tytułem „Encyklopedia Ormian polskich”, administrowanego przez Fundację Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich w Warszawie.

² Szerzej o rodzinie Barączów (tej gałęzi, z której wywodził się Erazm) zob. M. Bernacka, *Poeta, jego biografka i kontekst rodzinny biografii*, „Lehahayer”, 4, 2017, s. 235-250.

³ Na pomniku grobowym na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie (narożnik kwatery Cc) widnieje data urodzin 2 czerwca 1859 roku.

⁴ Szczegóły biografii Barącza za: [B. Janusz] A. Howhanian, *Erazm Barącz i jego biografia*, „Posłaniec św. Grzegorza. Ilustrowany miesięcznik lwowskiej archidiecezji obrządku ormiańskiego”, 10-11, 1928, s. 51-53; Z. Bocheński, *Barącz Erazm*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1933, s. 290; W. Gawroński, *Erazm Barącz: górnik i kolekcjoner dzieł sztuki w 150. rocznicę urodzin*, w: *Wystawa ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie* (folder wystawy w Muzeum Żup Krakowskich), Wieliczka 2008; J. Skorupska-Szarlej, *Erazm*

którzy zasłużyli się dla polskiej nauki i kultury: Władysława (1846-1909) – aktora, dyrektora Opery Lwowskiej i Teatru Wielkiego⁵, Tadeusza Augusta (1849-1905) – rzeźbiarza⁶, Romana (1856-1930) – chirurga i profesora Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie⁷, i Stanisława (1864-1936) – poetę oraz tłumacza⁸.

Erazm Barącz rozpoczął naukę we Lwowie w szkole średniej (późniejszym liceum imienia Jana i Jędrzeja Śniadeckich) oraz w I Wyższej Szkole Realnej. Planował studia artystyczne w modnym wówczas wśród Polaków Monachium, ale ostatecznie zdecydował się na naukę w Akademii Górniczej w Leoben, gdzie studiował w latach 1877-1880. Jednocześnie pod wpływem starszego brata, Tadeusza, doskonalił swoje umiejętności artystyczne, ucząc się rysunku. W tym samym czasie w Leoben studiowało wielu Polaków⁹, głównie z zaboru austriackiego, wśród nich między innymi Leonard Lepszy (1856-1937), wybitny znawca rzemiosła artystycznego, naczelnik Urzędu Probierczego w Krakowie, członek Komitetu Krakowskiego Muzeum Narodowego, z którym w późniejszym okresie życia Barącz często kontaktował się, wykorzystując jego wiedzę i doświadczenie. W 1879 roku razem współtworzyli Czytelnię Polskich Akademików Górniczych w Leoben, która działała do roku 1930. Była to najstarsza i największa organizacja polskich studentów na zagranicznych uczelniach górniczych. Silne poczucie więzi łączące absolwentów Akademii w Leoben spowodowało, że w 1892 roku w Krakowie zawiązali oni reprezentację polskich górników i hutników o nazwie Delegacja. Należał do niej Barącz, który w roku 1897 własnym nakładem wydał wybór pieśni okolicznościowych z okazji zjazdu koleżeńskiego leobeniaków w Krakowie¹⁰.

Po ukończeniu studiów Barącz pracował początkowo jako inżynier górniczy w Gorlicach i w okolicach, między innymi przy wierceniach naftowych w Sękowej, a także w innych kopalniach Galicji i Bukowiny. W 1891 roku został przez Krajową Dyрекcję Skarbu skierowany do pracy w górnictwie solnym, a wiosną 1893 roku przeszedł do salin wielickich, w których – z kilkoma przerwami

Barącz (1859-1928) inżynier i kolekcjoner. W 155. rocznicę urodzin, „Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie”, seria nowa, 7, 2014, s. 320–327; A. Sokulska, *Erazm Barącz – o prawdziwych pasjach się nie zapomina*, Niezła Sztuka, [on-line:] <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/jacek-malczewski-erazm-baracz-o-prawdziwych-pasjach-sie-nie-zapomina/> (dostęp: 17 grudnia 2025).

⁵ Zob. M. Szydłowska, *Koleje życia Władysława Barącza*, w: *Antrepreneur. Księga ofiarowana profesorowi Janowi Michalikowi w 70. rocznicę urodzin*, red. J. Popiel, Kraków 2009, s. 363-382.

⁶ Zob. H. d’Abancourt, *Barącz Tadeusz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, s. 292-293.

⁷ Zob. W. Ziębicki, *Barącz Roman*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, s. 290.

⁸ Zob. M. Łukasiewicz, *Stanisław Barącz. Osobowość twórcza niewidomego poety (fragmenty)*, „Lehahayer”, 4, 2017, s. 251-296.

⁹ Zob. szerzej: M. Bernacka, P. Czaja, *Czytelnia Polska, cześć ci, cześć. Dorobek polskich słuchaczy Akademii Górniczej w Leoben*, Kraków 2021 (tam też biogram Barącza).

¹⁰ *Pamiętka dwudziestoletniego Zjazdu Koleżeńskiego Akademików Górniczych z Leoben w Krakowie 1897*, wyd. E. Barącz, Kraków 1897.

spowodowanymi oddelegowaniem do innych kopalni soli na Bukowinie – pracował przeszło 30 lat. W 1895 roku w Lacku wykonywał pomiary pod budowę sztolni, a w latach 1903-1906 w Kaczyce (Cacica) na Bukowinie był kierownikiem tamtejszej saliny, tam również zaprojektował wystrój podziemnej kopalni obejmujący między innymi kaplicę Świętej Barbary. Z kolei w roku 1897 stanął do konkursu na prowadzenie zbiorczej katedry górnictwa we Lwowie, lecz bez powodzenia. W Wieliczce przeszedł przez wszystkie szczeble kariery zawodowej – od elewa, przez adiunkta, zarządcę, starszego zarządcę, radcę, po starszego radcę górniczego, a od 1915 roku do przejścia na emeryturę był naczelnikiem wielickich salin¹¹.

Jako mierniczy był autorem ponad 20 map górniczych, wykonywał również rysunki techniczne w kopalni i na jej powierzchni, łącząc w nich swoje umiejętności techniczne z wyczuciem artystycznym¹². Pasję artystyczną Barącz wykorzystywał również, angażując się w projektowanie niektórych elementów wystroju kaplicy Świętej Kingi w kopalni wielickiej. Współpracował przy tym z górnikiem i rzeźbiarzem Józefem Markowskim. W 1894 roku projektował na potrzeby Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie sztuczną grotę, zbudowaną z bloków i kryształów soli z Wieliczki, Bochni i Kałusza, oraz żyrandole z soli krystalicznej. Był również autorem grafik i wykresów towarzyszących wystawie i opublikowanych w jej katalogu¹³.

W 1899 roku Barączowi powierzono przygotowanie wielickich salin do udziału i prezentacji na Wystawie Światowej w Paryżu, która miała się odbyć w roku następnym. Miał już doświadczenie zdobyte podczas wystawy we Lwowie, ponadto biegle posługiwał się językami obcymi, miał również kompetencje zawodowe i umiejętności artystyczne. Głównym eksponatem miała być wykonana w soli, naturalnej wielkości kopia ołtarza głównego z wielickiej kaplicy Świętego Antoniego. Barącz więc, obok spraw organizacyjnych związanych z udziałem w wystawie, nadzorował równocześnie pracę górników, którzy w Paryżu w ciągu trzech miesięcy montowali ekspozycję wraz z kaplicą. We Francji zaprezentowano również makiety i urządzenia górnicze ukazujące proces wydobywania soli. Barącz w dowód uznania za prace przy wystawie został w 1901 roku w Wiedniu uhonorowany przez cesarza Franciszka Józefa Złotym Krzyżem Zasługi z Koroną¹⁴.

¹¹ Ł. Walczy, *Kadra urzędnicza w salinach Wieliczki i Bochni w latach 1810-1918*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, 27, 2012, s. 31-90; S. Brzozowski, *Tematyka naftowa w szkole politechnicznej we Lwowie do 1918 roku*, „Kwartalnik Historii, Nauki i Techniki”, 4(36), 1991, s. 89-98.

¹² Mapy te obecnie znajdują się w zbiorach Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce.

¹³ *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu c.k. Saliny w Galicji i na Bukowinie tudzież c.k. Fabryki tytoniu w Galicji*, Lwów 1894.

¹⁴ P. Kurowski, *Działalność wystawiennicza Żupy Wielickiej do 1951 roku*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, 17, 1992, s. 115-130.

W trakcie pracy zawodowej Erazm Barącz został zapamiętany jako dobry i szanowany przez współpracowników przełożony. Podkreślali oni jego dobry charakter oraz otwartość i życzliwość. Zasłużył się szczególnie podczas pierwszej wojny światowej, kiedy pełniąc kierownictwo salin, pomagał zarówno górnikom, jak i mieszkańcom Wieliczki, zapewniając im aprowizację. W uznaniu za tę postawę i w dowód wdzięczności za wieloletnią pracę w 1918 roku jego imieniem nazwana została jedna z wielickich grot – położona na głębokości 101 metrów pod ziemią komora „Wilhelmina”. Nie bez znaczenia był również udział Barącz w akcji ratowniczej, która miała miejsce 23 kwietnia 1915 roku, kiedy to grupa niemieckich żołnierzy, zwiedzając kopalnię, wsiadła wbrew ostrzeżeniom górników do łodzi pływającej po podziemnym jeziorze. Obciążenie sprawiło, że łódź przewróciła się i siedmiu żołnierzy utonęło. Akcją ratunkową i wydobywaniem zwłok kierował Barącz, który także z pozytywnym efektem zaangażował się w obronę pracowników kopalni, których Niemcy chcieli postawić przed sądem wojennym.

Erazm Barącz włączał się również w życie kulturalne i towarzyskie Wieliczki. Współpracował z miejscowym teatrem amatorskim, który z czasem wspierał też finansowo, a w swoim służbowym mieszkaniu mieszczącym się w Wieliczce w domu mierników saliniskich (na przeciw szybu Daniłowicza) organizował cieszące się dużym powodzeniem wieczory towarzyskie. Zapraszał na nie gości zarówno z Krakowa, jak i miejscowych, a znane one były ze znakomitej kuchni i piwniczki. Ich częstymi bywalcami byli krakowscy artyści, a w 1919 roku odwiedził go Józef Piłsudski.

Wielickie mieszkanie Barącz służyło również ze zgromadzonej w nim kolekcji sztuki. Barącz zaczął ją budować na przełomie XIX i XX wieku, kiedy to ugruntowała się jego pozycja zawodowa, a tym samym finansowa. Nie bez znaczenia był przyjazd do Krakowa i zamieszkanie w nim na stałe w 1903 roku Feliksa Jasińskiego, którego zbiory sztuki mogły stać się dla wielu, w tym dla Barącz, inspiracją. Pozyskiwane przez Barącz artefakty, bardzo często wówczas jeszcze traktowane użytkowo, były dobierane ze smakiem i szczególną starannością. Kolekcja odzwierciedlała jego upodobania i gust artystyczny, w dużej mierze zdeterminowany przez ormiańskie pochodzenie jej twórcy, a pozyskiwane obiekty często związane były ze sztuką Wschodu – były to między innymi tkaniny wschodnie i militaria zdobione przez Ormian czy też prace artystów pochodzenia ormiańskiego. Barącz obiekty kupował od antykwariuszy, kolekcjonerów, nabywał je na wystawach, na przykład w Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie. Pozyskiwał je również dzięki znajomościom ze współczesnymi mu artystami: swoje prace ofiarowywał mu Leon Wyczółkowski, Stanisław Dębicki i Władysław Bielecki. Niektóre otrzymywał także poprzez wymianę z innymi kolekcjonerami, w tym przede wszystkim z Feliksem Mangghą Jasińskim, w którego zbiorach można dziś znaleźć kolekcję pasów kontuszowych z ormiańskich

persjarni, pierwotnie znajdującą się w posiadaniu Barącza. Nie wiadomo jednak, na co zostały one wymienione. Ze Stanisławem Laryszem-Niedzielskim ze Śledziejowic pod Wieliczką w 1921 roku Barącz wymienił intarsjowane biureczko i biblioteczkę, za co otrzymał dwie tkaniny wschodnie z XVII wieku. Z kolei od Leona Wyczółkowskiego za kobierzec typu sumak otrzymał jego pastel, ukazujący kwitnące *Łąki* (z 1910 roku), za dywan „starożytny Ghiordes” – pastel *Cerkiew w Jamnie* (1910), a za aparat fotograficzny – pracę *Wejście do cerkwi*¹⁵.

Zbliżająca się w 1921 roku emerytura, która wiązała się z opuszczeniem przez kolekcjonera obszernego, służbowego, wielickiego mieszkania, a także śmierć przewidzianego na spadkobiercę bratanka, doktora Zygmunta Romana Barącza, sprawiły, że Barącz przyspieszył i sfinalizował decyzję o darowiźnie kolekcji na rzecz Muzeum Narodowego w Krakowie. Taki wybór miejsca podyktowała również jego świadomość o stratach, których doznały prywatne kolekcje podczas pierwszej wojny światowej. 1 czerwca 1921 roku Barącz skierował pismo do Prezydium Miasta Krakowa, w którym napisał:

Od dziesiątek lat poza mojem zawodowem zajęciem oddawałem się z zamiłowaniem studiom w zakresie sztuki i sztuki stosowanej przyczem zacząłem kolekcjonować, z czego znów z biegiem lat powstały dość poważne zbiory. Chcąc aby ta moja długoletnia praca znalazła trwałą wyraz, a zbiory nie rozproszyły się po mej śmierci, postanowiłem całą moją kolekcję, składającą się z dzieł sztuki malarskiej, graficznej i rzeźbiarskiej, z dzieł sztuki stosowanej, a mianowicie mebli antycznych, dywanów wschodnich, pasów wschodnich i polskich, makat, broni, rozmaitych sprzętów, biblioteki etc., ofiarować narodowi polskiemu składając je w darze Gminie miasta Krakowa jako dział muzeum narodowego¹⁶.

Dnia 20 czerwca 1921 roku Komitet Muzeum Narodowego przyjął propozycję daru i przekazał ją do dalszego procedowania przez Radę Miasta Krakowa, która 4 lipca na wniosek wiceprezydenta Karola Rollego rozpatrzyła ją pozytywnie. Następnie 16 lipca 1921 roku spisano umowę notarialną darowizny. Na jej podstawie Gmina miasta Krakowa zobowiązywała się udostępnić kamienicę przy ulicy Karmelickiej 51, w której na parterze pomieszczone miały być zbiory, a na pierwszym piętrze znajdować się dożywotnie, bezpłatne mieszkanie darczyńcy. Składało się ono z czterech pokoi, przedpokoju, kuchni, pokoju dla służby, spiżarni oraz łazienki. Miasto pokrywało także wszelkie opłaty za wodę, prąd i potrzebny opał oraz usługi woźnego, a także podatki i opłaty municypalne oraz eksploatacyjne. Barącz jeszcze w czerwcu zaakceptował wybór gmachu

¹⁵ J. Skorupska-Szarlej, *Dzieje zbiorów Erazma Barącza*, „Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce”, 27, 2010, s. 243-268.

¹⁶ Muzeum Narodowe w Krakowie: *Dział Głównego Inwentaryzatora Muzeum Narodowego w Krakowie*, nr Dz p. 1197,teczka Erazma Barącza.

i już wówczas otrzymał zgodę, aby przenieść się do swojego przyszłego prywatnego mieszkania „celem umeblowania i urządzenia pewnej ilości ofiarowanych sprzętów i obrazów według własnego wyboru”¹⁷. Mógł również dalej ulepszać podarowane zbiory „drogą nabywania, zamiany, a nawet sprzedaży połączonej z nabyciem z tym jednak ograniczeniem, że o każdej zamierzonej alienacji winien zawiadomić Dyrektora Muzeum Narodowego i uzyskać na piśmie wyrażoną zgodę”¹⁸. Barącz określony został mianem dożywotniego zarządcy oddziału Muzeum Narodowego swojego imienia.

Niezależnie od daru dla Krakowa, w styczniu 1922 roku Barącz sporządzonym własnoręcznie aktem darowizny przekazał dar dla rodzinnego Lwowa. Do lwowskiego Muzeum Narodowego imienia Króla Jana III ofiarował 12 prac, w tym *Portret Tadeusza Barączza* Jacka Malczewskiego, *Studium portretowe Erazma Barączza* Leona Wyczółkowskiego, a także prace między innymi Stanisława Chlebowskiego, Tytusa Pileckiego i Tadeusza Rychtera. W 1905 roku wraz z rodziną przekazał prace rzeźbiarskie Tadeusza Barączza do zbiorów Muzeum Miejskiego we Lwowie.

Dnia 26 czerwca 1923 roku otwarto w Krakowie, przy ulicy Karmelickiej, nowy oddział Muzeum Narodowego – Zbiory imienia Inżyniera Erazma Barączza. Ekspozycja, która znajdowała się na parterze, była odwzorowaniem wielkiego mieszkania kolekcjonera. Zbiory liczyły wówczas, według wydanego przy tej okazji katalogu, 391 pozycji (nie odliczając dwóch pomyłek numerycznych). Erazm Barącz został kustoszem swojego muzeum.

Kształt kolekcji Erazma Barączza znany jest dzięki katalogowi Oddziału imienia Erazma Barączza, wydanemu nakładem Muzeum Narodowego w Krakowie w 1923 roku przy okazji daru dla Muzeum¹⁹. Katalog systematyzował całą kolekcję w 10 działach: I. „Obrazy mistrzów dawnych”; II. „Obrazy współczesne”; III. „Rzeźby”; IV. „Sprzęty”; V. „Kobierce”; VI. „Makaty i inne tkaniny”; VII. „Pasy”; VIII. „Czepce, kokoszniki, wstawki etc.”; IX. „Broń i uzbrojenie”; X. „Różne”. Był to zbiór stosunkowo niewielki (dla porównania kolekcja Feliksa Jasińskiego liczyła około 15 tysięcy eksponatów), ale wyróżniający się pod względem artystycznym.

Dział „Obrazy mistrzów dawnych” obejmował zbiór malarstwa dawnego, datującego się od około połowy XVII do pierwszej połowy XVIII wieku. Część z prac, a przede wszystkim malarstwo późnobarokowych artystów zachodnioeuropejskich, dziś – w efekcie dokładnych badań – utraciło swoje pierwotne

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ *Katalog Oddziału imienia Erazma Barączza, Muzeum Narodowe w Krakowie, Kraków 1923*. Zob. także: J. Skorupska-Szarlej, *Zbiory Erazma Barączza (1859-1928) i jego dar dla Muzeum Narodowego w Krakowie*, w: *Darczyńcy polskich muzeów. Historia i współczesność*, 1, red. M. Białonowska, K. Mączewska, Warszawa 2021, s. 98-104.

atrybucje, w tym na przykład rzekoma praca Belotta Canaletta, obecnie uznawana za pracę nieznanego artysty. Podobnie obrazy, które przypisywane były niderlandzkiemu malarzowi Melchiorowi Hondecoeterowi, dziś są atrybuowane włoskiemu malarzowi Giovanniemu Agostino Cassanie.

Najbardziej reprezentacyjna i efektowna część kolekcji Erazma Barączza to dział „Obrazy współczesne”, czyli prace malarskie i rysunkowe polskich artystów, współczesnych kolekcjonerowi, to jest działających głównie na przełomie XIX i XX wieku oraz w pierwszych latach XX wieku, związanych z ośrodkiem artystycznym krakowskim, lwowskim oraz monachijskim. Byli wśród nich również artyści zaprzyjaźnieni z bratem Erazma – Tadeuszem Barączem. Znalazły się tu więc prace polskich artystów starszego pokolenia z kręgu akademii monachijskiej, między innymi Władysława Czachórskiego (*Portret starca*), Maksymiliana Gierymskiego (szkice malarskie ukazujące konie), Adama Chmielowskiego (*Powstańcy* i niewielki *Zachód słońca*). Ze Lwowem związany był Andrzej Grabowski i Henryk Grabiński, z Krakowem – Aleksander Kotsis. Barącz posiadał w swojej kolekcji jeden z bardziej znanych obrazów tego ostatniego, ukazujący *Wnętrze izby*, oraz skromne studium olejne *Chłopak wiejski*.

Najlepsze zbiory obejmowały twórczość artystów młodopolskich. Barącz posiadał dwie prace Jana Stanisławskiego, w tym tę najbardziej znaną, czyli *Ule na Ukrainie*, a także prace jego uczniów – Henryka Szczyglińskiego i Stanisława Gałka, oraz bliskiego mu tematycznie Stanisława Czajkowskiego. Na wystawie w krakowskim Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych i Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka” w 1909 roku Barącz zakupił efektowny obraz Alfonsa Karpińskiego *Modelka Jane*, posiadał również nietypowy dla tego artysty pejzaż paryski *Most w Paryżu* oraz kompozycję *Bretonka*, którą sprzedał. W kolekcji znalazły się również prace Teodora Axentowicza (Ormianina z pochodzenia), Stanisława Dębickiego, Józefa Pankiewicza, Tadeusza Rychtera, Kazimierza Sichulskiego, Jana Skotnickiego, Włodzimierza Tetmajera, Wacława Szymanowskiego i Stanisława Kaczora-Batowskiego. Jediną malarką w zbiorze jest obecnie Michalina Janoszanka (*Cynerarie*). Praca drugiej z kobiet w kolekcji – Emilii Knausówny *Mój ogród jesienią* – znajduje się dziś na liście strat wojennych krakowskiego Muzeum Narodowego.

Artystycznym ukoronowaniem zbiorów malarskich były prace Jacka Malczewskiego i Leona Wyczółkowskiego. Malczewskiego Barącz najprawdopodobniej poznał we Lwowie w 1880 roku, kiedy to artysta malował portret Tadeusza Barączza (dziś w zbiorach Lwowskiej Galerii Sztuki imienia Borysa Woźnickiego we Lwowie). Obok tego portretu miał w kolekcji jeszcze dwie prace Malczewskiego i obie przekazał w darze do Muzeum Narodowego w Krakowie. Był to jego portret z 1907 roku, na którym został przedstawiony na tle fantazyjnego pejzażu z wyraźnie jednak ukazowanym szybem kopalnianym – aluzją malarza do profesji portretowanego. Trzecia praca to niewielki portrecik malarski Zofii Atteslander.

Również we Lwowie Erazm Barącz spotkał Leona Wyczółkowskiego. Malarz bywał gościem we lwowskim domu Barączów, wtedy też, w 1879 roku, namalował portret głowy rodziny – Jakuba, dziś znajdujący się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie. Samego Erazma Barączę Wyczółkowski portretował wielokrotnie, ukazując go w różnym wieku, pozach, ale też ujmując w różnych technikach malarskich. Dziś znanych jest jego 25 wizerunków znajdujących się w zbiorach muzealnych i prywatnych. W przekazanej do Muzeum Narodowego kolekcji znajdują się dwa olejne portrety Barączę, dwa rysunkowe oraz cztery wersje graficzne. Ponadto w zbiorach Barączę znalazły się wykonane w różnych technikach prace z wielu okresów twórczości Wyczółkowskiego – w tym efektowne pejzaże (z Połogi, Jaremcza), martwe natury, akty i autoportrety artysty.

Zbiór sztuki dopełniała kolekcja 29 rzeźb (dział III) zdominowana przez twórczość brata – Tadeusza Barączę. Znalazły się w niej także prace lwowskiego rzeźbiarza Jana Góralczyka. Do kolekcji Barączę przynależały opisane w dziale IV „Sprzęty”: meble, głównie XVIII- i XIX-wieczne pochodzące z wielickiego mieszkania kolekcjonera, między innymi kolbuszowska praska z herbem Lubicz, stoły, zdobione krzesła czy toaletka z lustrem.

Zbiór tkanin i ubiorów budowany w latach 1923-1928, liczący 97 sztuk, w katalogu Oddziału imienia Erazma Barączę ujęty jest w czterech działach, obejmujących: kobierce, makaty i inne tkaniny, pasy oraz czepce, kokoszniki, wstawki. Obecnie część z nich jest stratami wojennymi Muzeum Narodowego, dwóch nie udało się zidentyfikować, część zaś wymienił lub sprzedał jeszcze sam Barącz. Z nieznanymi obecnie powodów zlikwidował prawie całkiem zbiór pasów kontuszowych, który na podstawie katalogu wydawał się wartościowy i interesujący. Tkaniny Barącz kupował głównie we Lwowie, gdzie działały firmy docierające ze Wschodu. Część pochodziła tradycyjnie z wymiany z innymi kolekcjonerami, część odziedziczył po bracie Tadeuszu.

„Broń i uzbrojenie”, stanowiąca IX grupę kolekcji, liczyła pierwotnie 71 pozycji i składała się z białej broni, broni palnej, fragmentów zbroi i oporządzenia jeździeckiego. Najliczniejszy był zbiór białej broni pochodzenia polskiego, tureckiego i perskiego. W zbiorze tym znalazły się również dwa ciekawe przykłady broni japońskiej, prawdopodobnie zakupione przez kolekcjonera we Wiedniu: bojowa maska z herbem samuraja oraz sygnowany miecz handachi.

Zbiór ceramiki, przynależny do działu „Różne”, według katalogu liczył 12 obiektów (obecnie 3 spośród nich to straty wojenne) – o charakterze dekoracyjno-użytkowym, w tym efektowny, fajansowy, japonizujący wazon z fryzem z motywem lejących żurawi, wykonany w 1910 roku w Fabryce Niedźwiedzkich na Dębniakach, według rysunku Tadeusza Rychtera. Złotnictwo, również przynależne do działu „Różne”, liczyło 20 pozycji inwentarzowych obejmujących 74 obiekty, w większości będące luksusowymi przedmiotami użytkowymi. Są to świeczniki, solniczki, półmiski i wyróżniający się w zbiorze, pozyskany

od Feliksa Jasińskiego, XVII-wieczny pas przeworski. Ze szczególną uwagą Barącz pozyskiwał zegary. Posiadane przez niego pięć sztuk było przykładem starannie dobranych czasomierzy z XVIII i pierwszej ćwierci XIX wieku, które można było spotkać w ówczesnych wnętrzach. Jednym z bardziej wartościowych eksponatów jest zegar stołowy z paryskiej wytwórni Breguet z lat około 1810-1820. Równie cenny był złożony cartel, wykonany w Polsce w drugiej połowie XVIII wieku, jednak on figuruje na liście strat wojennych Muzeum Narodowego w Krakowie.

Erazm Barącz zmarł nagle 21 stycznia 1928 roku, jak donosił ówczesny „Czas” – w wyniku zatrucia pokarmowego po spożyciu ryby w jednym z krakowskich lokali śniadaniowych²⁰. Uroczystości pogrzebowe odbyły się w Krakowie 24 stycznia i zgromadziły dużą liczbę uczestników. Kondukt żałobny prowadzony przez orkiestrę górniczą z Wieliczki przeszedł z ulicy Karmelickiej na cmentarz Rakowicki. W pogrzebie uczestniczyli: prezydent Krakowa Karol Rolle, burmistrz Wieliczki, prorektor Akademii Górniczej wraz z dziekanem i delegacją studentów, a także naczelnik Urzędu Górniczego, dyrekcja salin wielickich, konsul czechosłowacki w Polsce oraz dyrektor i pracownicy Muzeum Narodowego w Krakowie.

Pogrzeb odbył się na koszt miasta. Na nagrobku, projektowanym przez Czesława Boratyńskiego (zaangażowanego również w budowę nowego gmachu Muzeum Narodowego w Krakowie, a także projektanta nagrobka Feliksa Mangghi Jasińskiego) widnieje inskrypcja: „Przy zawodowych trudach zamiłowanie oddał zabytkom sztuki. Zbiory swoje darował miastu Krakowowi, które na znak wdzięczności i trwałej pamięci ten grobowiec postawiło”.

Po śmierci Barącz a dyrekcja krakowskiego muzeum i władze Krakowa musiały zmierzyć się z zarzutami i pretensjami majątkowymi jego rodziny. W obronie tak ważnej nienaruszalności zbiorów i woli Erazma Barącz a stanął wówczas Feliks Jasiński, który 28 stycznia 1928 roku wystosował do dyrekcji muzeum list. Powoływał się w nim na ustne uzgodnienia z Barącz em, który uważał, że jego spadkobiercy „do żadnych dzieł sztuki należących do jakichkolwiek bądź działów sztuk plastycznych nie mogą rościć żadnych pretensji”²¹. Oddział Muzeum Narodowego – Zbiory imienia Inżyniera Erazma Barącz a przetrwał do października 1944 roku, kiedy to władze niemieckie nakazały opróżnić budynek. Zbiory zostały wówczas złożone w skrzyniach, część z nich trafiło do dekoracji wnętrz niemieckich urzędów, 31 obiektów nigdy już do zbiorów Muzeum Narodowego nie powróciło.

²⁰ „Czas”, 19, 23 I 1928, s. 3; „Tygodnik Ilustrowany”, 23, 23 I 1928, s. 7.

²¹ Muzeum Narodowe w Krakowie: Dział Głównego Inwentaryzatora Muzeum Narodowego w Krakowie, nr Dz p. 1197,teczka Erazma Barącz a.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Muzeum Narodowe w Krakowie: Dział Głównego Inwentaryzatora, nr Dz. p. 1197, Dar Erazma Barącza, teczka z dokumentami dotyczącymi daru.

Źródła drukowane

Katalog Oddziału imienia Erazma Barącza, Muzeum Narodowe w Krakowie, Kraków 1923.

Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu c.k. Saliny w Galicji i na Bukowinie tudzież c.k. Fabryki tytoniu w Galicji, Lwów 1894.

Pamiętka dwudziestoletniego Zjazdu Koleżeńskiego Akademików Górniczych z Leoben w Krakowie 1897, wyd. E. Barącz, Kraków 1897.

Prasa

„Czas”, 19, 23 I 1928, s. 3.

„Tygodnik Ilustrowany”, 23, 23 I 1928, s. 7.

Opracowania

d'Abancourt H., *Barącz Tadeusz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 292-293.

Bernacka M., *Poeta, jego biografka i kontekst rodzinny biografii*, „Lehahayer”, 4, 2017, s. 235-250, <https://doi.org/10.12797/LH.04.2017.04.06>.

Bernacka M., Czaja P., *Czytelnio Polska, cześć ci, cześć. Dorobek polskich słuchaczy Akademii Górniczej w Leoben*, Kraków 2021.

Bocheński Z., *Barącz Erazm*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1933, s. 290.

Brzozowski S., *Tematyka naftowa w szkole politechnicznej we Lwowie do 1918 roku*, „Kwartalnik Historii, Nauki i Techniki”, 4(36), 1991, s. 89-98.

Gawroński W., *Erazm Barącz: górnik i kolekcjoner dzieł sztuki w 150. rocznicę urodzin*, w: *Wystawa ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie* (folder wystawy w Muzeum Żup Krakowskich), Wieliczka 2008, s. 2-7.

[Janusz B.] Howhanian A., *Erazm Barącz i jego zbiory*, „Posłaniec św. Grzegorza. Ilustrowany miesięcznik lwowskiej archidiecezji obrządku ormiańskiego”, 10-11, 1928, s. 51-53.

Kurowski P., *Działalność wystawiennicza Żupy Wielickiej do 1951 roku*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, 17, 1992, s. 115-130.

Łukasiewicz M., *Stanisław Barącz. Osobowość twórcza niewidomego poety (fragmety)*, „Lehahayer”, 4, 2017, s. 251-296, <https://doi.org/10.12797/LH.04.2017.04.07>.

Skorupska-Szarlej J., *Dzieje zbiorów Erazma Barącza*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, 27, 2010, s. 243-268.

Skorupska-Szarlej J., *Erazm Barącz (1859-1928) inżynier i kolekcjoner. W 155. rocznicę urodzin*, „Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie”, seria nowa, 7, 2014, s. 320-327.

Skorupska-Szarlej J., *Zbiory Erazma Barącza (1859-1928) i jego dar dla Muzeum Narodowego w Krakowie*, w: *Darczyńcy polskich muzeów. Historia i współczesność*, 1, red. M. Białonowska, K. Mączewska, Warszawa 2021, s. 98-104.

Szydłowska M., *Koleje życia Władysława Barączy*, w: *Antrepreneur. Księga ofiarowana profesorowi Janowi Michalikowi w 70. rocznicę urodzin*, red. J. Popiel, Kraków 2009, s. 363-382.

Walczy Ł., *Kadra urzędnicza w salinach Wieliczki i Bochni w latach 1810-1918*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, 27, 2012, s. 31-90.

Ziębicki W., *Barącz Roman*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 290.

Netografia

Sokulska A., *Erazm Barącz – o prawdziwych pasjach się nie zapomina*, portal Niezła Sztuka, [on-line:] <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/jacek-malczewski-erazm-baracz-o-prawdziwych-pasjach-sie-nie-zapomina/>.

Ուրշուլա Կոզակովսկա-Չաուխա, *Էրազմ Բարոնչ, կյանքը եւ հավաքածուն*

Համառոտագիր. Հոդվածում ներկայացվում է Էրազմ Բարոնչի կենսագրությունը: Նա Լվովի հայտնի լեհահայ տոհմի ժառանգն էր, Լեհաստանում հայկական արվեստի առավել նշանավոր հավաքորդներից մեկը և Կրակովի ազգային թանգարանի բարերար-նվիրատուն: Հեղինակը բնութագրում է նրա հավաքածուն, նվիրատվության հանգամանքները և անդրադառնում դրա հետագա ճակատագրին, այդ թվում՝ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի տարիներին Կրակովում գերմանական թալանի հետևանքով կրած կորուստներին:

Բանալի բառեր. Էրազմ Բարոնչ, Կրակովի ազգային թանգարան, հավաքորդություն:

Urszula Kozakowska-Zaucha, *Erazm Barącz: His Life and Collection*

Abstract: This article presents the biographical profile of Erazm Barącz, a descendant of a well-known family of Polish Armenians from Lwów (Lviv), one of the most distinguished Armenian collectors in Poland, a donor to the National Museum in Kraków. The author characterizes his collection, the circumstances of its donation, and discusses its fate, including losses suffered as a result of German looting in Kraków during the Second World War.

Keywords: Erazm Barącz, National Museum in Kraków, collecting